

**ЗАРБУЛМАСАЛ
ВА МАҚОЛ ДАР “ХОНАИ
ДИЛ”-И ЛОИҚ**

Қосимӣ Саъдӣ Абдулқодир, н.и.ф., дотсенти кафедраи назария ва таърихи адабиёти факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии омӯзгори Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (Тоҷикистон, Душанбе)

**ПОСЛОВИЦЫ И
ПОГОВОРКИ В СБОРНИКЕ
СТИХОВ «ХОНАИ ДИЛ» ЛОИКА**

Қосими Саади Абдулкадир, к.ф.н., доцент кафедры теории и истории литературы факультета таджикской филологии Таджикского государственного педагогического университета им. Садриддина Айна (Таджикистан, Душанбе)

**PROVERBS
AND SAYINGS IN THE
COLLECTION OF POEMS
ENTITLED AS “HONAI DIL”
BY LOIK**

Kosimi Saadi Abdulkodir, candidate of philological sciences, Associate Professor of the Department of theory and history of literature attached to the faculty of Tajik philology under the Tajik State Pedagogical University named after S. Aini; E-mail: hofiz 200469@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Лоик, фольклор, зарбулмасал, мақолҳои халқӣ, панд, панду ахлоқ

Дар мақола сухан перомунӣ истифодаи зарбулмасалу мақол дар маҷмӯаи “Хонаи дил”-и Лоик меравад. Муаллиф тамоми паҳлуҳои ашъори шоири тавоно Лоик Шералиро ба риштаи таҳқиқи кашида зикр мекунад, ки дар “Хонаи дил”-аз зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ ба таври густурда истифода кардаву бо илҳом аз ин жанрҳои халқӣ худ низ эҷод намудааст. Шоир пандҳое додааст, ки баъзеашон аллакай ба моли халқӣ табдил гардидаанд. Муаллиф дар асари мавриди таҳқиқ 107 зарбулмасал ва мақоле пайдо кардааст, ки шоир ҳам аз жанрҳои халқӣ истифода намудаву ҳам худ эҷод намудааст. Натиҷагирӣ мешавад, ки яке аз сабабҳои ҷаззобию шевоӣ ва фасоҳату малоҳати ашъори Лоик қорбасти устодонаи ҳикмати халқ аст.

Ключевые слова: Лоик, фольклор, пословицы, народные поговорки, моральное увещание

В статье рассматривается использование пословиц и поговорок в сборнике стихов таджикского поэта Лоика Шерали «Хонаи дил» («Дом сердца»). Автор, изучая все аспекты творчества великого поэта Лоика Шерали, отмечает, что поэт в сборнике «Хонаи дил» использовал множество народных пословиц и поговорок и, в свою очередь, вдохновленный этими народными жанрами, создавал такие лаконичные поэтические строки, которые вошли в сокровищницу устного народного творчества в виде пословиц и поговорок. В ходе исследования автор в «Хонаи дил» обнаружил 107 пословиц и поговорок, среди которых есть и созданные самим поэтом. Можно сделать вывод, что одной из причин обаяния, изящества и красноречия поэзии Лоика является мастерское использование народной мудрости.

Key words: Loik, folklore, proverbs, folk sayings, moral exhortation

The article dwells on the use of proverbs and sayings in the collection of poems by the Tajik poet Loik Sherali "Khonai dil" ("House of the Heart"). While studying all aspects of the work of the great poet Loik Sherali the author of the article notes that the poet in the collection "Khonai Dil" used many folk proverbs and sayings and, in turn, inspired by these folk genres, created such laconic poetic lines that entered the treasury of oral folk creativity in the form of proverbs and sayings. In the course of the research, the author found 107 proverbs and sayings in Khonai Dil, among which there are those created by the poet himself. It can be concluded that one of the reasons for the charm, grace and eloquence of Loic's poetry is the masterful use of folk wisdom.

Адабиёти гуфторӣ ё худ фольклор дар ҳаёти маънавии мардум, алалхусус аҳли эҷод мақоми чашмрасе дошта, ҳамчун сарчашмаи асил мавриди истифода қарор гирифтааст. Ба қавли шоир Муҳаммадали Ачамӣ адабиёти гуфтории халқ «рӯҳи зиндагонии мардумро тасвир мекунад ва чони суннатҳои миллӣ ҳамеша дар он сабз аст» [с.3-10]. Нахустунсури адабиёти навиштории хама халқҳо, аз ҷумла тоҷикон низ адабиёти гуфторӣ (гуфторӣ, дахонӣ ё ба истилоҳи дигар фольклор)-и он буда, пояи аввалин ва устувори адабиёти ин халқ аст. Замоне, ки мардум ба ҳаёти бошуурона дохил шуданд, тасаввуроташонро дар бораи зиндагӣ, муҳит, ходисаҳои табиат ба таври шифоҳӣ ифода карда, ба ин восита таҷрибаи зиндагӣ, ақидаҳои динӣ, иҷтимоӣ, фалсафӣ,

ахлоқӣ, анъана ва донишҳои худро дар шаклҳои зарбулмасал, мақол, байт (фардбайт), дубайтӣ, рубой, ашӯла, суруд, тарона, чистон, бадеха, тезгӯяк, дуо, қасам, шугун, латифа, қисса, ривоят, афсона, афсун, рӯё, маслиҳату машварат, намоишномаҳои халқӣ ва дигар анвои адабӣ ба мерос гузошт. Адабиёти гуфтории тоҷикон бахрест нопайдоканор ва пур аз дурру гавҳару марҷони пурарзиши маонӣ, ки адибони классик ва муосирӣ мо онҳоро танҳо бо ёрии «киштии хирад», килки тезу мустаҳкамӣ заковат, тафаккур, дониш ва камолӣ ақл тавонистаанд аз худ намуда, боз дар шаклҳо ва забону услуби гуногун ба соҳибонашон баргардонанд.

Зарбулмасал ва мақол аз ҷумлаи маъмултари жанрҳои адабиёти гуфторӣ маҳсуб гардида, дар намуди назму наср гуфта шудаанд. Адибони классик ва муосир аз зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ дар асарҳояшон ба таври фаровон истифода намудаанд. Бо истифода аз зарбулмасал ва ё мақол сухан пуртаъсир гардида, ба ҳадаф зудтар мерасад. Байтҳое, ки зарбулмасал ва ё мақолдоранд, бештар ба дили хонанда роҳ ёфта, хонандаро пурэхсос мекунад. Маҳз ҳамин сабабҳо буд, ки истифодаи ин ду жанри адабиёти гуфторӣ аз шоирону нависандагони классик сар карда, то ба муосир ба таври васеъ истифода гардидаанд ва гашта истодаанд.

Лоиқ Шералӣ аз ҷумлаи чунин ашхосе мебошад, ки дар ашъораш аз ин ду гавҳари халқӣ, яъне зарбулмасал ва мақол ба таври фаровон ва моҳирона истифода намудааст. Бояд қайд кард, ки устод Лоиқ на танҳо аз зарбулмасал ва мақол, балки аз дигар жанрҳои адабиёти гуфторӣ низ хеле зиёд ва хуб истифода намудааст. Мо дар ин мақола дар бораи корбурди зарбулмасалу мақолҳои халқӣ дар китоби “Хонаи дил”-и Лоиқ андешаронӣ менамоем. Шоири беназири халқ, устод Лоиқ дар эҷодиёташ ба тарзҳои гуногун аз ду жанри мазкури адабиёти шифоҳӣ фаровон истифода намудааст. Дар ҷойе айнан, дар ҷойи дигар мазмунан ва ҷойҳоеро боз дидан мумкин аст, ки худӣ шоир байтҳои эҷод намудаву дар байни мардум паҳн шуда, ба зарбулмасал ва ё мақол бадал гардидааст. **Зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ ки дар ашъори Лоиқ айнан истифода шудаанд:**

Дар байни мардум зарбулмасале ҳаст, ки “Худо зада бошу арвоҳ зада не” ва шоир низ ин моли халқиро ба риштани назм дароварда, дар як байт сурудааст ва дар мисраи аввал низ моли халқӣ буданашро ҳам ишора намудааст:

*Баски мегӯянд мардум:
Ҷар касеро ки Худо зад боз одам мешавад,
Ҷеҷ кас одам нахоҳад шуд,
гараш арвоҳ зад... (4, с. 11-12).*

Ё мисоли дигар:

*Қадри неъмат – баъд аз завол...
Аҷабтар он аст,
ки он “гузаштагон”
ҳоло зиндаанд,
аммо қодир нестанд
ба ҷои афсӯси баъд
ҳозир гами моро бихӯранд
ё дасти кам
ба ишқи мо
лакка назананд (4, с. 41).*

Одатан шахс ба қадри молу неъмат баъд аз байн рафтани онҳо мерасад. Чунин аст расми одамият, ки ба қадри саломатӣ дар давраи беморӣ, ба қадри ҷавонӣ дар давраи пирӣ мерасад. Дар байни мардум мақоле низ ба чашм мерасад, ки “қадри неъмат, баъд аз завол” ва устод Лоиқ ҳам ин мақоли халқиро дар офаридааш айнан истифода намудааст.

Ё:

*Ин масал бошад, ки ҳар посӯхта,
Хеширо бар мавҷи дарё мезанад.
Ин дили ман ин дили савдозада,
Боз ҳам худро ба савдо мезанад (4, с. 45).*

Зарбулмасале аст, ки “ҳарки пояш сӯзад, худро ба дарё мезанад” шоир ҳам ин жанри халқиро айнан дар ду мисра ба риштаи назм кашидааст. Дар рубоии мазкур устод Лоиқ таъкид мекунад, ки ҳар кӣ пояш сӯзад худро ба об мерасонад, аммо ин дили ошиқи ман, ки ҳазорҳо маротиба аз ишқ сӯхтааст, боз худро ба дарёи ишқ мепартояд.

Мисоли дигар:

*Нагуфтӣ: эй падар, даврон дигар шуд,
Даме бар ман ба мушти пар биандеи.
“Падар розӣ-Худо розӣ” бигӯй,
Худо дигар, падар дигар, биандеи! (4, с.49).*

Мақоле аст, ки “падар розӣ, Худо розӣ”, устод Лоиқ ҳам дар шеъраш аз ин панд айнан истифода намудааст. Дар шеъре бо унвони “Чавоб ба номаи як духтари фурӯхташуда”, ки падар ўро маҷбури ба шавҳар медиҳад. Зораву илтимоси духтар ба падар таъсире намекунад. Шоир аз забони падар ин мақоли “Падар розӣ, Худо розӣ”-ро истифода мекунад.

Ё ки:

*Фишон гесӯ, бидеҳ шӯрам, ки дунё
Ба як мисқол тиморе нашоёд.
Фалак моро ниғаҳ чун менадорад,
Зи мо ҳам худниғаҳдорӣ нашоёд (4, с.88).*

Зарбулмасали “дунё ба як мисқол намеарзад” доимо вирди забони мардум аст. Шоир ба маъшуқааш мурочиат кардааст, ки гесӯхоятро фишон ва маро ба ваҷд овар, ки ин дунё арзише надорад ва фалак, ки моро нигоҳ намедорад мо низ худро нигоҳ намедорем.

Чанд мисоли дигар:

*Санғо хомушанд дар соҳил,
Оби дарё чу ман шитобон аст.
Ҳар чӣ бигзаит, бознас н-ояд,
Ин ҳақиқат ба гуфтан осон аст... (4, с.255).*

(Ишора ба мақоли “Ҳар чӣ гузашт, дигар наояд” ё “Умри рафта барнагардад” мебошад).

*Ҳар кӣ будем мову ту, бигзаит,
Оби рафта ба чӯ наояд боз.
Оби рӯ ҳам чу оби чӯ бигзаит,
Дигар он оби рӯ наояд боз (4, с.301).*

(Ишора ба зарбулмасали “Оби рафта дигар наояд” ё “Оби рехтаро бо даст чамъ карда намешавад”).

*Шумо аз он касоне нестед охир,
Ки бо гургон бара хурданду бо чӯпон бигирӣистанд.
Шумо аз он касоне нестед охир,
Ки аз чӯе чаҳиданду зи дарёе наёрастанд (4, с.305).*

(Ҳикмати “Бо гург гӯсфанд меҳӯранд, бо чӯпон мегирянд”-ро ба ёди хонанда меорад).

*Лек ҳайҳот! Зиндагонӣ гуфт:
Зӯри беҳудаат миён шиканад.
Ҳар дарахти баландро дар боғ,
Аз ҳама пеш оташак бизанад (4, с.367).*

(Ишора ба мақоли “Зӯри беҳуда миён мешиканад” мебошад).

1.Зарбулмасал ва мақолҳое, ки мазмунан оварда шудаанд ё ба тағйирот дучор гардидаанд:

Шоир аз зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ мазмунан бо як зебоии шоирона истифода намудааст. Зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ овардашуда мазмунан дар ин мисолҳо дидан мумкин аст:

*Баъди чанде, ки басо об зи сарҳо гузарад,
Баъди ту хотирае беш нахоҳад будан.
Гар аз он манзараҳо гоҳ-гоҳе ёд кунӣ,
Порчаи манзарае беш нахоҳам будан (4, с.60).*

Шоир дар рубоии фавқ аз зарбулмасали халқӣ “об аз сар гузарад” истифода карда, ба маъшуқааш мурочиат кардааст, ки баъди хароб гардидани муносибати ман ва ту ба чуз хотира дигар чизе боқӣ намемонад. Доимо манзараи вохӯри ё сӯҳбатамон ба назар мерасаду халос.

Ё:

*Лек огоҳ қунамат аз фарҷом,
К-охири шахманишӣ коҳкашист.*

*Охири шаҳманишӣ гар ин аст,
Охири шиқу ҷунун оҳкашист (4, с. 84).*

Зарбулмасале байни мардум роиҷ аст, ки „охири ҳар баландӣ пастӣ аст” ва „ҳар кор пушаймонӣ дорад”. Шоир аз мазмуни ин ду зарбулмасал истифода карда, ба шахсоне, ки таъби шоҳона доранд, муроҷиат мекунад, ки охири кори онҳо қоқашӣ аст ва шахсоне ки ошиқ ҳастанд, охири кори онҳо оҳ кашидан аст.

*Дар замоне, ки ба Маҳ бояд рафт,
Баҳри ҳамдигарамон чоҳ намеқанем.
Моли мо то набарояд зи мо
Пеши гургон саги худ наҳ назанем (4, с. 119).*

Дар байтҳои болоӣ шоир зарбулмасали „чоҳкан зери чоҳ”-ро мазмунан истифода намудааст. Ё таъкид мекунад, ки дар замони тарақиёт, дар давроне, ки бояд ба Моҳтоб парвоз намуд, набояд ба ҳамдигар чоҳ қанем. Дар байти дуум шоир таъкид мекунад, ки дар назди бегонагон аз ақрабон худ ва аз дӯстони худ набояд гила кунем. Чуноне ки мегӯянд „аз дӯст гила макун, то меҳри бегона кам нагардад”.

Мисоли дигар:

*Беҳуда зӯр кам зан то накашанд миёнат,
Мо як касем, аммо бо халқ бешуморем! (4, с. 130).*

Мақоли халқӣ аст, ки „зури беҳуда миён шиканад”. Шоир ин мақолро бо тағйир истифода намуда, таъкид мекунад, ки мо дар танҳои андак ҳастем, аммо дар якҷоягӣ ва иттифоқӣ ҳама корро карда метавонем. Бо истифода аз мазмуни ин мақол шоир мардумро ба иттифок гардидан, барои ваҳдат офаридан даъват мекунад.

Ё ки:

*Кӯҳ бе мо ҳам баланд аст, эй бародар, лоф бас!
Фаҳр кун, гар метавонӣ, аз баландии ҳунар... (4, с. 246).*

Мақоле аз эҷодиёти Саъдӣ Шерозӣ вирди забони мардум аст, ки „эй писар нагӯянд падарат кист, бигӯянд ҳунарат чист?”. Лоиқ Шералӣ ҳам аз ин мақол истифода карда, панд медиҳад, ки аз ҳунари худ бояд фаҳр кард.

Ё ин ки:

*Дидам онро, ки туро навмед хонд,
Дар дилаш бас орзуҳо мурдаанд.
Эй басо кас, ки зи беандешагӣ
Чӯҷаро то тирамаҳ бишмурдаанд...
Эй дили дарёи ман, парво макун (4, с. 278).*

Зарбулмасали мардумӣ аст, ки „чуҷаро дар тирамоҳ мешуморанд”. Адиб ин зарбулмасалро тағйир дода ба воситаи ин панд медиҳад, ки мардумоне мебошанд, ки аз бефикрӣ ва беандешагӣ кори ба итмомнарасидаро анҷомгардида гумон кардаанд ва шахсони дигарро навмед хондаанд. Бояд шахс пас аз ба орзуяш расидан хушҳол гардад.

Намунаҳои дигар:

*Чу роҳе кӯр гардад беравуо,
Бигардад кӯр роҳи манзили ман.
Чу аз сарчаиша хушқад оби дарё,
Бихушқад гӯӣ дарёи дили ман (4, с. 331).*

(Ишора ба зарбулмасали „Об аз боло лой аст” мебошад).

*Конҳои тилои номақишӯф,
Дар раги хуни худ ниҳон дорем.
Сари мо посбони сирри мост,
Дар дили хеш сад қаҳон дорем (4, с. 333).*

(Мақоли „Сар равад, номус наравад” ё „Сар равад сир наравад” ба ёд меорад).

*Дар назар гарчи рост мегӯянд,
Лек андар замир қачбозанд.
Борашон чун расид бар манзил,
Ёди ёрони раҳ намесозанд (4, с. 346).*

(Ишора - ба мақоли „Хараш аз лой гузаштааст”).

*Лек ҳайҳот! Зиндагонӣ гуфт:
Бехато зиндагӣ хато бошад.
Ҳар кӣ ором зистан хоҳад,
Беҳ, ки ҳамсони мурдаҳо бошад (4, с. 367).*

(Ишора ба мақоли “Одам бе хатой намешавад” аст).

Зарбулмасал ва мақолофаринии Лоиқ:

Шоири ширинбаёни халқи тоҷик Лоиқ Шералӣ гарчанде аз жанрҳои адабиёти гуфторӣ ба хусус зарбулмасал ва мақол ба таври васеъ истифода карда бошад ҳам, аммо боз панду ҳикматҳои додааст, ки дар байни мардум ба зарбулмасалу мақол табдил ёфтаанд. Барои мисол чанд намуна аз ашъори шоири халқии Тоҷикистон Лоиқ Шералиро меорем, ки аз зарбулмасал ва мақолофаринии шоир дарак медиҳанд.

*Ман ошиқам бар гардани марде, ки бо ғурур
То зери дор рафтаниш сад дор бишканад! (4, с.110).*

Лоиқ бо ғурур ибраз медорад, ки нафареро меписандад, ки “то зери дор рафтаниш сад дор бишканад”. Шоир панд медиҳад, ки мард бояд доимо тавоно ва нерӯи марди дошта бошад ва душманро дар ҳама ҳолат мағлуб кунад. То кушта гардидаш садҳо душманашро нобуд гардонад.

*Ёр меҷӯему бо ноёр қисмат мекунем,
Баҳр меҷӯему бо ҷӯе қаноат мекунем (4, с.139).*

Шоир дарди дили халқро баён мекунад. Ё таъкид мекунад, ки мо ашхосе ҳастем, ки дар ҷустуҷӯи дӯсти ҷонӣ ҳастем, аммо бо пайдо кардани шахсе иқтифо кардаем. Мисраи сонӣ низ тақвият диҳандаи мисраи аввалӣ мебошад. Бояд гуфт, ки мисраи аввал ба мақолофаринии шоир ва мисраи дуюм ба зарбулмасалофаринии шоир далолат мекунад.

*Ман намедонам чӣ дорад ормони мо ки мо,
Хизр меҷӯему бо хирсе ибодат мекунем (4, с.139).*

Шоир дар байти фавқ таъкид мекунад, ки мо мардуме ҳастем, ки дар кофтани Хизр ҳастем, аммо бо хирсе қаноат кардаем. Мисраи дуюм ҳунари зарбулмасалофаринии шоир мебошад.

*Зи сад даъвогари беақл як дузди музаффар беҳ,
Зи сад ҳақгӯи бетаҳқиқ як афсонапарвар беҳ (4, с.173).*

Дар байти болоӣ шоир панд медиҳад, ки аз даъвогароне, ки ақлу хирад надоранд, як дузди музаффар беҳтар ҳаст ва аз нафароне, ки бе таҳқиқ сухан ба забон меоранд, гарчанде дуруст ҳам гӯянд, як нафари ҳаёлии афсонагӯӣ аз онҳо беҳтар ҳаст. Ба воситаи ин байт шоир панд медиҳад, ки бояд инсон аввал таҳқиқ карда, сонӣ сухан гӯяд. Ҷуноне ки мегӯянд “аввал андеша, баъд гуфтор”. Ҳар ду мисраи болоӣ мақол мебошанд.

Мисоли дигар:

*Айнакатро рост бигзорӣ, набинӣ лек рост,
Боз аз ман ростию ҳақ таманно мекунӣ (4, с.194).*

Адиб дар байти болоӣ дар мисраи аввал “айнакатро рост бигзорӣ, набинӣ лек рост” муроҷиат мекунад, ки бояд шахс росткору ростгӯӣ бошад. Рост дидан ба рост гузоштани айнак рабте надорад. Нафароне, ки доимо иштибоҳ мебинанд агар бо айнаки ростмонда ҳам нигоҳ кунанд ростиро дида наметавонанд. Шоир панд медиҳад, ки аввал худ бояд росткор ва ростбину ростгуфтор бошем ва баъд ба дигарон омӯзонем. Ҷуноне ки мегӯянд “каҷ шину рост гӯӣ”.

Намунаи дигар:

*Чунин андар ҷаҳони гирдгардон,
Чунин андар ҷаҳони рӯҳи озодон.
Бузургонро бузургон зинда медоранд,
Бузургонро бузургони дигар поянда медоранд... (4, с.213)*

Соҳиби мақоли “бузургонро бузургон зинда медоранд” устод Лоиқ аст. Ин мақол ҳамеша вирди забони мардум мебошад. Шоир таъкид мекунад, ки дар ин даври гузарон нафароне, ки бузург гардидаанд кадри бузургони гузаштаре медонанд ва онҳоро ба неки ёд мекунанд. Бо сабабҳои ёд кардани бузургон аст, ки номи дигар олимони ва фозилони гузашта боқӣ мондааст.

Хулоса, Лоиқ Шералӣ шоири маҳбуби халқи тоҷик, дар асари “Ҳонаи дил”-и худ, аз зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ ба таври густурда истифода кардаву бо илҳом аз ин жанрҳои халқӣ худ низ эҷод намудааст. Шоир дар ин маҷмӯаи ашъораш пандҳои додааст, ки баъзеашон

аллакай ба моли халқӣ табдил гардидаву қисми дигар шояд дар оянда ворид гарданд. Мо дар асари мавриди таҳқиқ 107 зарбулмасал ва мақоле пайдо кардем, ки шоир ҳам аз аз жанрҳои халқӣ истифода намудаву ҳам худ эҷод намудааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Асрорӣ, В. Жанрҳои хурди фолклори тоҷик/В.Асрорӣ.–Душанбе: Маориф, 1990. – 256 с.
2. Асрорӣ В.Эҷодиёти даҳанакии халқӣ тоҷик/В.Асрорӣ, Р.Амонов.–Душанбе, 1980. – 304 с.
3. Аҷамӣ, Муҳаммадалӣ.Таронаҳои саршор аз муҳаббат//А.Муҳаммадалӣ/ Ҷумҳурият.-2015.-23 январ.
4. Лоик, Шералӣ Хонаи дил/Л.Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1985. –462 с.
5. Раҳмонӣ Р.Адабиёти гуфтории тоҷикон (Фолклори тоҷик, дастури таълимӣ)/ Р.Раҳмонӣ,С.А.Қосимӣ.–Душанбе: ДДОТ ба номи С. Айни, 2020. – 352 с.
6. Раҳмонӣ, Р. Фолклори тоҷикон: дарсҳо аз адабиёти гуфторӣ. Китоби дарсӣ/Р.Раҳмонӣ. – Душанбе: МДМТ, 2021. – 544 с.
7. Фозилов, М. Фарҳанги зарбулмасал, мақол ва афоризмҳои тоҷикию форсӣ/М.Фозилов.– Душанбе: Ирфон– 368 с.-ҷ.1
8. Фозилов, М. Фарҳанги зарбулмасал, мақол ва афоризмҳои тоҷикию форсӣ/М.Фозилов.– Душанбе: Ирфон, 1975. – 367 с.-ҷ.2
9. Фозилов, М. Фарҳанги зарбулмасал, мақол ва афоризмҳои тоҷикию форсӣ/М.Фозилов.- Душанбе: Нашри Камол, 2014. – 640 с.-ҷ.3.
- 10.https://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=17690

REFERENCES:

- 1.Asrori, V. Small Genres of Tajik Folklore / V. Asrori. – Dushanbe: Enlightenment, 1990. - 256 p.
- 2.Asrori V. Oral Creativity of the Tajik People / V.Asrori, R.Amonov.- Dushanbe, 1980. - 304 p.
- 3.Ajami, Muhammadali. Songs full of Love // A.Muhammadali / Jumhuriyat.- 2015. - 23 January.
- 4.Loiq, Sherali House of Hearts / L. Sherali. - Dushanbe: Cognition, 1985. - 462 p.
- 5.Rahmoni, R. Spoken Tajik Literature (Tajik folklore, textbook) / R. Rahmoni, S.A. Qosimi.- Dushanbe: S. Toraihyrov Tajik State Pedagogical University. Ayni, 2020. - 352 p.
- 6.Rahmoni, R. Tajik Folklore: Lessons from Spoken Literature. Textbook / R. Rahmoni. - Dushanbe: MSIT, 2021. - 544 p.
- 7.Fozilov, M. Dictionary of Tajik and Persian Proverbs, Sayings and Aphorisms / M.Fozilov. – Dushanbe: Cognition, - 368 p.
- 8.Fozilov, M. Dictionary of Tajik and Persian Proverbs, Sayings and Aphorisms / M.Fozilov. – Dushanbe: Cognition, 1975. - 367 p. - V.2
- 9.Fozilov, M. Dictionary of Tajik and Persian Proverbs, Sayings and Aphorisms / M.Fozilov.- Dushanbe: Kamol Publishing House, 2014. - 640 p. – V.3.
- 10.https://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=17690